

MINISTERUL EDUCAȚIEI
AL REPUBLICII MOLDOVA

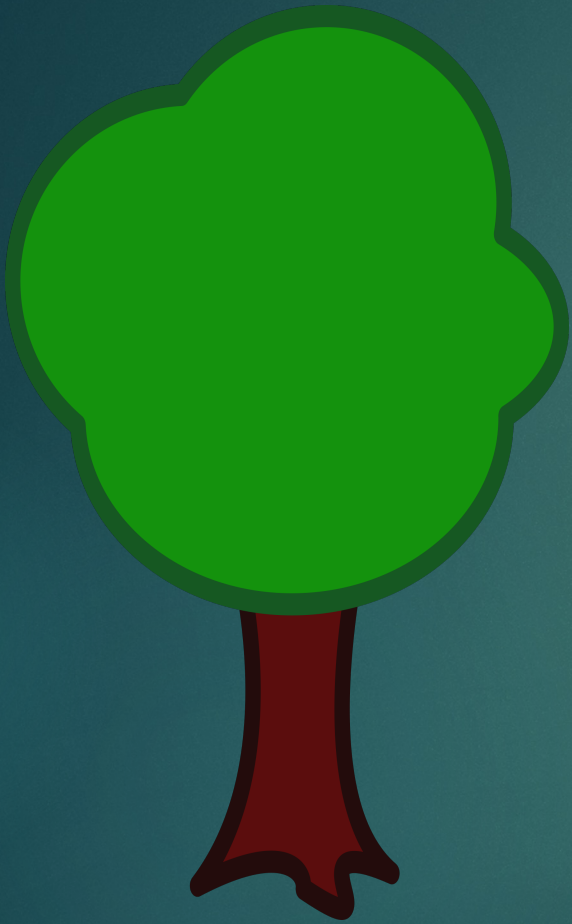

Crearea unui mediu sigur pentru toți copiii.

STRATEGII EFICIENTE PENTRU COMBATEREA BULLYING-ULUI ÎN CLASĂ

Rolul cadrului didactic în prevenire/stoparea fenomenului de bullying

- ▶ **Un cadru didactic poate influența comportamentul de bullying prin ce alege să facă într-o situație de bullying: ce spune, ce măsuri ia și cât de consecvent este în aplicarea lor.**
- ▶ **Cel mai ineficient lucru este să nu facă nimic.** Prin această atitudine transmitem mesajul că suntem de acord cu ceea ce se întâmplă și consolidăm poziția elevului care manifestă comportamente de bullying.
- ▶ Nu putem controla foarte ușor comportamentul elevilor care adoptă comportamentul de bullying dar putem să ne controlăm propriul comportament și să **influențăm procesele de grup care au puterea de a schimba dinamica de forțe în situația de bullying.**

- ▶ Un copac nu alege locul în care va crește dar acesta își va pune amprenta asupra modului în care acel copac se dezvoltă.

Rolul cadrului didactic în prevenire/ stoparea fenomenului de bullying

- ▶ Modul în care își reprezintă rolul pe care îl au;
- ▶ Modul în care percep elevii;
- ▶ Valorile care le ghidează comportamentul în relație cu elevii;
- ▶ Abilitățile pe care le au de a gestiona situațiile aparute la clasă;
- ▶ Abilitățile de disciplinare a elevilor și strategiile utilizate;
- ▶ Atitudinea față de învățare și strategiile folosite pentru a facilita învățarea.

Provocarea nr. 1 Modul în care un cadru didactic își reprezintă atribuțiile rolului său (ce are de făcut și ce nu).

- transmiterea informațiilor și dezvoltarea abilităților academice (abilitățile prevăzute de programă);
- gestionarea problemelor de disciplină de la clasă;
- dezvoltarea abilităților sociale și emoționale specifice vârstei.

-
- ▶ Problemele de disciplină de la clasă, comportamentele de bullying, relațiile tensionate dintre elevi-elevi și elevi-profesori perturbă foarte mult activitatea didactică și nu permite desfășurarea activității educaționale într-un context optim.
 - ▶ Transmiterea informațiilor și dezvoltarea abilităților academice reprezintă doar o parte din atribuțiile cadrelor didactice.
 - ▶ Cadrele didactice împreună cu părinții au un rol esențial în dezvoltarea abilităților sociale și emoționale care constituie baza dezvoltării personalității unui copil.

-
- ▶ Dezvoltarea emoțională, socială și cognitivă în copilărie reprezintă cărămizile și mortarul care alcătuiesc fundația dezvoltării umane.
 - ▶ Starea emoțională de bine și competențele sociale oferă o bază solidă pentru dezvoltarea abilităților cognitive iar împreună alcătuiesc baza dezvoltării umane.

Provocarea nr 2 – modul în care cadrul didactic percepe elevii

Fenomenul autoconfirmării profeției

- impresia pe care un cadru didactic și-o face despre un elev influențează modul în care el se comportă față de acel elev.
- elevul la rândul său, răspunde la atitudinea cadrului didactic prin comportamente prin care confirmă impresia făcută.

Experiment

- ▶ Profesorii de liceu urmau să „prezinte o lecție” timp de zece minute, imaginându-și că se află în fața unui elev cu rezultate excelente la disciplina în care ei erau specialiști (condiția 1) sau cu rezultate foarte slabe (condiția 2).
- ▶ Prezentarea lor era înregistrată video, iar discursurile erau mai apoi mixate, tăiate și distribuite aleatoriu în scurte secvențe de zece secunde, fără să fie însoțite de sunet.
- ▶ Scurtele episoade discursive erau prezentate unor „evaluatori”, aleși fie din rândul adulților, fie din rândul copiilor, care trebuiau să precizeze „cât de bun este elevul căruia i se adresează profesorul” și „ce sentimente exprimă profesorul față de elev”.
- ▶ Ambele categorii de evaluatori, în egală măsură, au putut aprecia cu exactitate, chiar și pe baza unor secvențe atât de sumare, ceea ce unii profesori susțin că nu transpare în comportamentul lor, și anume că abordarea lor era foarte diferită în funcție de modul în care își percepeau elevii.
- ▶ Chiar și numai după vizionarea a zece secunde, fără sunet și alese la întâmplare, copiii și adulții deopotrivă identificau cu ușurință „cât de bun este copilul” și „ce sentimente are profesorul la adresa lui”.

Provocarea nr. 3 – valorile cadrului didactic

- ▶ **Valorile** la care se raportează cadrul didactic și care reprezintă baza pentru stabilirea normelor și regulilor care ghidează comportamentul elevilor în situațiile de la școală (Curwin & Mendler, 1997).
- ▶ Sistemul valoric al cadrului didactic poate să dezvolte un climat școlar în care diferențele dintre elevi sunt văzute într-o lumină pozitivă și unicitatea fiecărui elev este respectată.
- ▶ Acest tip de climat contribuie la prevenirea manifestării comportamentelor de bullying- *Toți copiii au dreptul la educație; toți oamenii au dreptul să fie tratați cu respect și demnitate.*

Important de reflectat!

- ▶ Putem fi de acord teoretic cu valorile care susțin și promovează unicitatea și valoarea fiecărei ființe umane, dar la nivel practic, comportamentele noastre să nu susțină aceste valori.

Comportamentele cadrelor didactice care nu valorizează diferențele

- ▶ Ierarhizează copiii în funcție de performanțele care ating criteriile lor de definire a succesului academic (copiii buni/ slabi);
- ▶ Acordă atenție selectiv în funcție de rezultatele pe care elevii le obțin la școală;
- ▶ Acordă valoare elevilor exclusiv funcție de performanțele lor școlare (identifică elevii cu performanțele lor școlare);
- ▶ Dau feedback pe persoană /abilitate (etichetele pozitive/negative).

Comportamente ale cadrelor didactice care pot contribui la prevenirea fenomenului de bullying

- ▶ Există o diferență între ceea ce facem și ceea ce suntem (de exemplu, și eu pot să îmi pictez pereții camerei dar asta nu înseamnă că sunt pictor).
- ▶ Motivul pentru care avem nevoie să fim atenți la limbajul pe care îl folosim rezultă din faptul că bullying-ul sau alte probleme de comportament nu apar ca rezultat al unor trăsături fixe de personalitate care îi fac pe unii elevi „răi”.
- ▶ Comportamentele sunt foarte dinamice și influențate de context. Oricine poate fi într-un context persoana care face ceva prin care rănește intenționat sau nu, o altă persoană, ca în alt context, aceeași persoană să ajungă să fie în rolul de persoană rănită.

Operaționalizarea etichetelor

- ▶ Presupune traducerea etichetei în comportamente specifice care pot fi observate și măsurate și înseamnă același lucru pentru două persoane diferite.
- ▶ Ex.: Eticheta „agresiv” se poate operaționaliza în următoarele comportamente:
 - înjură;
 - lovește;
 - scuipă;
 - poreclește.
- ▶ Este important **să identificăm exact ceea ce spune sau face un elev.**

Operaționalizarea etichetei

- ▶ Operaționalizarea etichetei „copil agresiv, obraznic etc.” înseamnă definirea comportamentelor specifice care sunt circumscrise fiecărei etichete.
- ▶ Pentru operaționalizarea unui comportament de „**deranjare a orelor**”, este necesar să identificăm specific ce face sau ce spune elevul – fie că este un deficit, fie că este un exces.
- ▶ Comportamentele identificate trebuie să indice **ce face elevul, nu ce nu face**.

Etichetele și efectele lor

- ▶ Etichetele (ex.: obraznic, rasfătat, prost, etc.) nu ghidează intervenția pentru soluționarea problemei, deoarece sunt ambigui: ele pot însemna lucruri diferite pentru diferite persoane.
- ▶ **Exemplu: obraznic pentru o persoană poate însemna că înjură pe ceilalți, pentru altă persoană înseamnă că trănțește obiecte.**
- ▶ Dacă spunem că un elev este obraznic nu vom ști ce anume trebuie făcut: să gestionăm relația lui cu colegii sau modul în care el interacționează cu obiectele.

- Etichetele aplicate elevului în urma observării mai multor comportamente devin o etichetă pentru persoană.

Exemplu: **elevul obraznic** (*etichetă ce desemnează elevul la care au fost observate următoarele comportamente: răspunde neîntrebat, ironizează cadrul didactic, încalcă regulile casei, lovește colegii*).

- Aplicarea unei etichete negative unui elev determină **generalizarea opiniei negative asupra aceluși elev**.

Exemplu: Dacă spunem despre un elev că este obraznic, vom fi tentați să observăm cu precădere alte comportamente negative ale elevului care să ne confirme convingerea despre el, să considerăm negative comportamente neutre (ex. *merge să ude buretele sau cere o lămurire colegului de bancă*) sau să facem judecăți sau predicții negative legate de acel elev (ex. *el este de vină pentru toate conflictele din clasă, nu am încredere în el, pentru că e obraznic*).

- Etichetele aplicate persoanei scad probabilitatea modificării comportamentelor sale nedorite și cresc probabilitatea deteriorării relației dintre cadrul didactic și elev și relației elevului cu colegii săi.

**Feedback-urile
adultilor
influențează
abilitatea copilului
de evaluare și
autoevaluare a
performanțelor**

- ▶ Comunicarea la nivelul clasei este centrată preponderent pe mesaje care **condiționează aprecierea elevilor în funcție de modul în care performează** (notele pe care le iau, modul în care rezolvă sarcinile sau temele pe care le primesc). (Dreikurs, 1974)
- ▶ Elevii sunt valorizați prin prisma performanțelor pe care le obțin: „*Dacă iau cel mai bun calificativ sau rezolv corect sarcinile sunt o persoană valoroasă!*”.

Cum construiesc încrederea în sine a elevilor prin modul de formulare a feedback-ului

- ▶ Mesaje care pun accentul pe ce a făcut *bine* copilul și ce mai are de învățat, și **NU** pe greșeală (ce nu a făcut *bine*). De exemplu: „*Ai făcut comportamentul X, mai ai de învățat comportamentul Y*”,
- ▶ Mesaje care pun accent pe solicitarea copiilor de a se **gândi la o altă soluție** sau la alte modalități de a face un anumit lucru: „*Cum altfel ai putea să mai faci acest lucru, diferit sau altfel?*”.
- ▶ Mesaje care le explică copiilor rațiunea pentru care **comportamentele lor sunt neadecvate** și care sunt consecințele emoționale și sociale ale acțiunilor lor asupra celorlalți. Aceste tipuri de feedback contribuie la dezvoltarea **empatiei ca parte importantă a dezvoltării morale**.

-
- ▶ **Feedback-ul pozitiv se oferă separat de cel negativ. De evitat feedback-ul sandwich de genul „Da... DAR...” sau „Este bine, dar...”.** De exemplu: *„Este bine că ai terminat de scris, dar trebuia să lucrezi mai îngrijit”*, conduce la anularea feedback-ului pozitiv.
 - ▶ Partea a doua a afirmației o anulează pe prima, iar copilul rămâne cu ideea că iar nu a făcut bine (teama de greșeală).

De evitat!

- ▶ **Feedback-ul pozitiv care pune accent pe lipsa greșelilor „*Foarte bine! Ai rezolvat sarcina corect. Nu ai nici o greșeală!*”**
- ▶ Există situații în care elevii rezolvă sarcinile corect (fără nici o greșeală), iar aprecierile cadrelor didactice pe performanță îi pot învăța pe elevi că ei sunt apreciați sau valorizați ca persoane numai atunci când fac sarcinile perfect.
- ▶ Un elev care aude frecvent acest tip de mesaj la adresa lui sau a celorlalți colegi, învață că obținerea aprecierii celorlalți este condiționată pe performanța pe care o obține, că poate obține aprecierea și atenția celorlalți doar atunci când dovedesc că sunt competenți și au o performanță foarte bună (fără nici o greșeală), că greșeala trebuie evitată cu orice preț, deoarece îl deprivează de apreciere.

Una dintre greșelile tipice pe care le fac adulții este să raporteze performanța copilului la propriile criterii subiective de evaluare (ex.: „*Îmi place, nu îmi place, este frumos, este urât*” etc.).

Tipul de feedback în care adultul exprimă cum se simte el, raportat la ceea ce face copilul, este extrem de dăunător pentru copil prin prisma consecințelor pe care acestea le implică pe termen lung.

Mesaje care construiesc încredere și o atitudine sănătoasă față de contextul de învățare care implică în mod automat greșeala

- ▶ **Mesaje care pun accent pe valorizarea persoanei elevului dincolo de performanța lui:**
 - ▶ *„Apreciez modalitatea prin care ... sau strategia prin care ai ...”*
 - ▶ *„Pare că ești satisfăcut de modul în care ai lucrat ...”*
 - ▶ *„Pare că îți place să lucrezi la ...”*
 - ▶ *„Cum te simți legat de ceea ce ai reușit să faci?”*

▶ **Mesaje care pun accent pe încrederea acordată elevilor:**

- ▶ *„Sunt convinsă că vei găsi o cale de a face asta și vei fi mulțumit de ce vei realiza!”*
- ▶ *„Știu că vei putea să te descurci... să rezolvi sau să găsești o strategie potrivită pentru a...”*

▶ **Mesaje care scot în evidență contribuția elevului într-o anumită situație:**

- ▶ *„Ajutorul tău mi-a fost de un real folos!”*
- ▶ *„Apreciez ajutorul pe care mi l-ai dat. Mi-a făcut munca mai ușoară!”*
- ▶ *„Este de apreciat modul în care ai...!”*

Mesaje care apreciază efortul depus

- ▶ *„Pare că ai lucrat din greu la ...”*
- ▶ *„Ai lucrat mult. Pare că îți place să faci asta!”*
- ▶ *„A fost dificil, dar am observat că te-ai descurcat!”*
- ▶ *„Observ că ai făcut progrese cu... și acum poți să...”*

*Cum putem
susține elevii
să facă față
greșelilor, să
învețe din ele și
să le considere
oportunități de
învățare?*

- Oferiți-le elevilor un model personal adecvat de acceptare și asumare a propriilor greșeli.
- Acceptați emoțiile elevilor în situație de eșec, ca fiind firești, și sprijiniți-i să înțeleagă modul în care se simt și să identifice modalități cât mai adecvate de exprimare.
- Recompensați elevii pentru aspecte care nu au legătură cu performanțele lor școlare, ci cu relațiile cu ceilalți și comportamentele prosociale (ex.: pentru că este atent cu cei de lângă el, pentru că vorbește folosind cuvinte politicoase, pentru că vorbește în mod adecvat etc.).
- Implicați elevii în activități cât mai diverse care să le permită să-și dezvolte interesele și să primească feedback-uri cât mai diverse privind abilitățile lor în diferite domenii de activitate.

- Stabiliți standarde realiste față de elevi.
- Oferiți-le elevilor contexte de performare cât mai variate pentru a avea acces la cât mai multe oportunități de valorizare.
- Încurajați elevii să fie cât mai autonomi (să îndeplinească cât mai multe lucruri singuri).
- Lăudați efortul elevilor de a face lucrurile mai bine, și nu rezultatul (puneți accentul pe efort, și nu pe performanță).
- Identificați calitățile speciale ale fiecărui elev și încercați să respectați diversitatea umană.
- Puneți accent pe aspectele pozitive din ceea ce fac elevii.
- Oferiți atenție și considerație elevilor chiar și atunci când fac greșeli.
- Vorbiți despre propriile greșeli și dezamăgiri pe care le-ați trăit și despre modul în care ați învățat din ele.

Ce învățăm elevii din această experiență?

- adulții sunt interesați să îi ajute;
- pot avea încredere în ei și în relațiile cu ceilalți;
- greșeala este o etapă normală în învățarea unui lucru nou;
- greșeala face parte din viața noastră și fiecare greșește;
- nimic nu este perfect și nu există nici o garanție asupra a ceea ce se poate întâmpla mâine;
- este firesc să te simți inconfortabil când ai un eșec dar, ca orice emoție, disconfortul vine și pleacă;
- să facă față greșelilor;
- să își asume riscuri dacă le este teamă de eșec;
- să se accepte pe sine și pe ceilalți așa cum sunt.

Reacțiile cadrului didactic la greselile elevilor

Critica are doar efecte
adverse la această vârstă.

Umilirea conduce la furie, iar
critica asupra persoanei învățată
copiii să se simtă neajutorați
când greșesc sau au un eșec.

Critica încetinește, limitează
învățarea și afectează
încrederea în sine a copilului.

Elevii își formează imaginea de sine în funcție de ceea ce fac, de performanțele pe care le obțin și în funcție de reacția cadrului didactic față de ceea ce fac și nivelul de performare.

Ceea ce cred elevii despre ei (convingerile despre sine) stau sub incidența a ceea ce cred cadrele didactice despre ei. Elevii internalizează aprecierile lor și se descriu în termenii utilizați de ei (ex.: sunt bun, sunt prost, sunt obraznic).

Reacția cadrului didactic reprezintă un context de învățare pentru elevi. Ei învață prin observare și imitare să se raporteze la greșeală și la procesul de învățare în aceeași manieră pe care o observă la modelul prezentat de cadrul didactic.

Cum creăm un mediu predictibil pentru elevi

- ▶ Utilizarea strategiilor de disciplinare pozitivă pentru gestionarea comportamentelor nepotrivite la clasă
- ▶ Utilizarea regulilor și recompenselor ca principale instrumente pentru a facilita învățarea și schimbarea comportamentală.

Ce este pedeapsa

- ▶ **PEDEAPSA** este orice acțiune a adultului care presupune **exercitarea unui control exterior, prin forță, cu scopul de a modifica un comportament problematic (care interferează cu activitatea școlară).**
- ▶ De regulă pedeapsa se exprimă prin puterea autorității, copilul fiind forțat să adopte un anumit comportament.

Exemplu

*„Stai toată ora în picioare
pentru că ai vorbit cu
colegul tău în timp ce eu
vorbeam.”*

*Acesta este un mesaj de
pedeapsă, stopează pe
termen scurt
comportamentul
indezirabil (nepotrivit), dar
nu îl schimbă.*

Pedeapsa

- ▶ Stopează pe moment un comportament nepotrivit, dar pe termen lung conduce la menținerea lui, deoarece nu-l învață pe copil să facă altceva într-o situație similară.
- ▶ Dat fiind faptul că pe termen scurt, conduce la stoparea comportamentelor neadecvate, oferă iluzia eficienței în rezolvarea situațiilor problematice la clasă, ceea ce justifică utilizarea ei la scală mare în contextul școlar.
- ▶ Efectele negative ale pedepsei apar mult mai târziu, ceea ce face mult mai dificilă asocierea dintre ele.

Mituri

„Pedeapsa este un instrument eficient de control comportamental.”

Ce se întâmplă în realitate?

Această percepție este distorsionată de impactul imediat al utilizării pedepsei care constă în stoparea imediată a comportamentului nepotrivit.

Există o serie de efecte secundare care influențează în mod considerabil funcționarea elevilor și relațiile lor cu figurile de autoritate.

ex. comportamentele de minciună sau eschivare prin care elevii încearcă să-și ascundă greșelile și să evite pedeapsa, tipare de compliere (de a face ce i se solicită) care necesită în mod automat prezența amenințării (ex.: elevii răspund la solicitările adulților doar dacă se simt amenințați) etc.

Pedeapsa nu oferă un control comportamental mai eficient, ci reprezintă un mecanism de menținere și amplificare a comportamentelor nepotrivite.

“Cadrele didactice care folosesc pedeapsa au o autoritate mai mare în fața elevilor.”

Ce se întâmplă în realitate?

- Această convingere este în totalitate greșită, deoarece autoritatea se construiește pe o relație de încredere și respect.
- Pedeapsa deteriorează relația elevilor cu cadrul didactic.
- Această abordare presupune utilizarea puterii ca exprimare a poziției de autoritate pe care un adult o are față de copii (prin mărime sau resurse) pentru a le controla comportamentul.
- Chiar dacă acest tip de control prin putere ajută pe termen scurt la stoparea comportamentului neadecvat, pe termen lung nu conduce la o schimbare a comportamentului deoarece nu influențează convingerile și emoțiile elevilor, care influențează comportamentul prezent susținând în schimb, dezvoltarea agresivității și delincvenței juvenile (Speltz, 1990).

Cu cât cadrele didactice sunt mai severe, cu atât obțin cele mai bune rezultate.”

Ce se întâmplă în realitate?

- ▶ Dezvoltarea potențialului unui elev se realizează mult mai bine atunci când cadrul didactic îl încurajează și îl sprijină.
- ▶ Amenințarea nu face decât să amplifice teama de greșeală sau abandonul și răzvrătirea.
- ▶ Performanța unui elev crește atunci când ne focalizăm pe menținerea și dezvoltarea a ceea ce face bine.
- ▶ Când un elev face anumite comportamente pentru că știe că este apreciat, de exemplu, performanța lui se poate îmbunătăți mult mai mult.
- ▶ Studiile arată că folosirea repetată a pedepsei la copii se asociază cu un ritm mai lent de achiziție în sfera abilităților cognitive, comparativ cu copiii care nu sunt pedepsiți. Procesul de învățare este îngreunat atunci când cadrul didactic folosește pedeapsa ca metodă de disciplinare (Straus, 2002).

*„Folosirea
metodelor severe
de disciplinare
previne creșterea
incidenței actelor
violente în școală.”*

- ▶ Studiile arată că metodele de disciplinare bazate pe pedeapsă sunt un factor de risc.
- ▶ Elevii învață de la adulți care sunt comportamentele sociale adecvate, cum să își gestioneze frustrarea, cum să își exprime furia, cum să rezolve problemele sociale, cum să influențeze o altă persoană (prin argumentare sau prin amenințare).
- ▶ Folosirea controlului prin putere cu ajutorul pedepselor învață elevii să folosească exercitarea puterii în relațiile cu ceilalți. În această paradigmă, comportamentele agresive se manifestă cu o frecvență din ce în ce mai mare.
- ▶ Elevii, ca personalități în formare, au nevoie ca adulții din jurul lor să promoveze modele de acțiune bazate pe strategii prosociale de rezolvare a problemelor, fără a apela la pedeapsă.

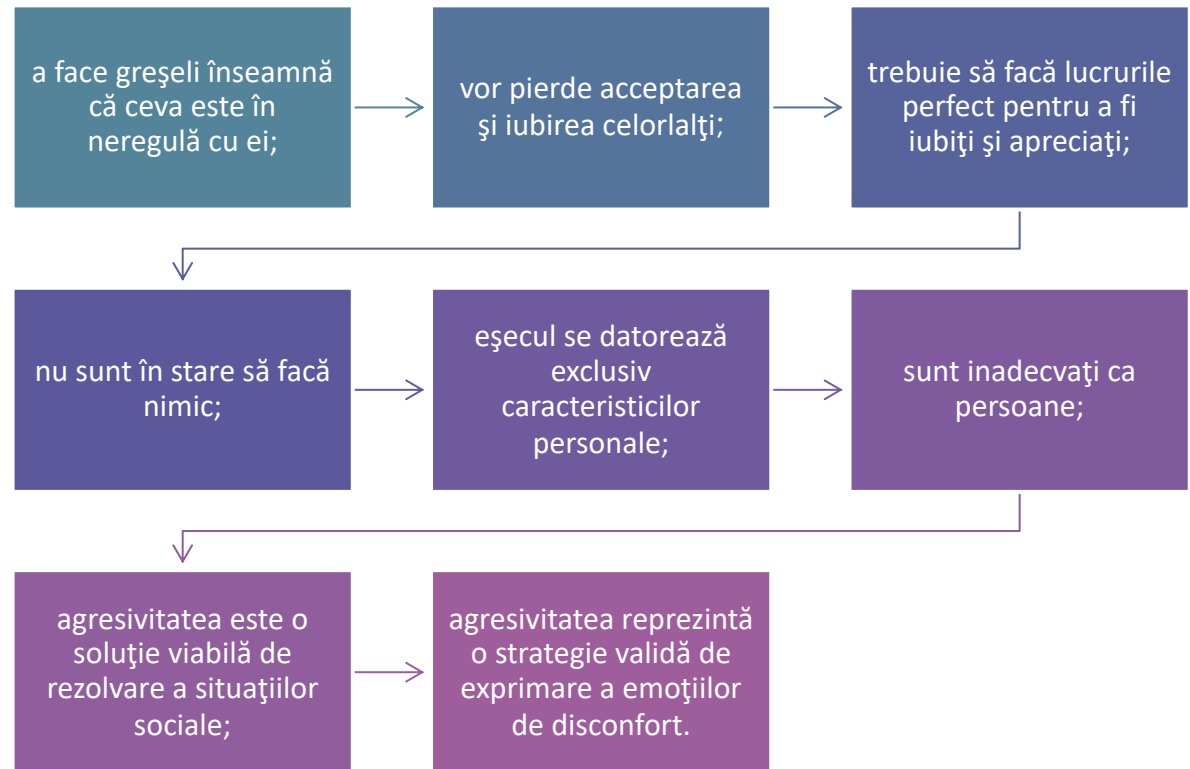
Diferența dintre pedeapsă și strategiile care promovează învățarea comportamentală

- ▶ **Învățarea comportamentală** ajută copilul să învețe ceea ce ar trebui să facă într-o anumită situație, fără a-l face să se simtă umilit pentru „nereușita” lui.
- ▶ Disciplinarea abordează comportamentele problematice ale copiilor din perspectiva nivelului achizițiilor pe care un copil le are în acel moment și a nevoii de alte contexte de învățare și exersare.
- ▶ Comportamentul neadecvat reprezintă un feedback dat adulților privitor la ceea ce știe să facă copilul în acel moment și ce anume mai are de învățat.
- ▶ **În procesul de învățare un rol important îl are consecvența cadrului didactic.** Doar în această manieră copiii au acces la același model de comportament în situații similare.
- ▶ **A fi consecvent înseamnă să reacționezi la comportamentul neadecvat al copilului în funcție de obiectivul de învățare, și nu în funcție de emoția resimțită în momentul respectiv (reacția de pedeapsă).**

Învățarea comportamentală are următoarele consecințe:

- Copiii învață să accepte regulile și limitele necesare unei dezvoltări sănătoase. Copiii școlari au nevoie ca adulții să le ghideze și să le controleze comportamentul deoarece acest demers reprezintă singura cale prin care ei își pot dezvolta autocontrolul. Pentru a se dezvolta sănătos copiii au nevoie de limite și de o structură;
- Copilul învață încrederea în ceilalți, să își exprime emoțiile într-un mod care să nu afecteze pe cei din jurul lor;
- ▶ Copilul învață să-și asume responsabilitatea propriilor comportamente.

Pedeapsa învață copiii următoarele convingeri:

Tipuri de pedepse întâlnite în practica educațională și contextele de învățare asociate lor.

- Critica pe performanță și pe persoană.
- Etichetarea;
- Penalizări nerelaționate cu comportamentul neadecvat manifestat;
 - Excluderea din context;
 - Scăderea notei la purtare;
 - Suplimentarea temelor de casă;
 - Blocarea accesului la pauză.

Strategii de
prevenire/gestionare a
comportamentelor
nepotrivite ca alternativă la
pedeapasă

- ▶ Rutinele
- ▶ Regulile și consecințele logice
- ▶ Recompensele

Ce este o rutină

- ▶ O rutină reprezintă o succesiune de acțiuni care se desfășoară în fiecare zi în aceeași ordine.
- ▶ Momentele de pauză, activitățile școlare, momentele de inițiere și de finalizare a unei zile de școală, de trecere de la o activitate la alta sau de la o secvență a lecției la alta, sunt rutine specifice programului zilnic al copiilor școlari.
- ▶ Prin repetare rutina devine un automatism, ceea ce implică scăderea efortului investit în realizarea ei și a timpului de execuție.
- ▶ Rutinele oferă beneficii atât din perspectiva cadrelor didactice, cât și a elevilor. Ele reprezintă un element cheie al managementului clasei de elevi.

Posibile momente pentru care cadrele didactice pot stabili rutine:

- Ora de sosire la școală.
- Pregătirea pentru oră.
- Începerea orei.
- Captarea atenției.
- Momentele de întârziere (când elevii întârzie la ore).
- Solicitarea ajutorului.
- Momentul în care un elev termină sarcina de muncă independentă înaintea celorlalți.
- Schimbarea locației (mersul la ora de sport).
- Ieșirea și revenirea din pauză.
- Momentul pauzei.
- Curățenia în spațiul comun.
- Tranziția de la o activitate la alta și de la un moment al lecției la altul.
- Părăsirea clasei la finalul zilei de curs.

-
- ▶ **Rutinele oferă elevilor siguranță**, pentru că îi ajută să cunoască ce urmează să se întâmple într-un anumit context și cum trebuie să se comporte.
 - ▶ **Rutinele îmbunătățesc relația copiilor cu adulții** care se ocupă de educația lor și conduc la evitarea luptelor de putere.
 - ▶ **Rutinele permit elevilor să anticipeze ce urmează să se întâmple**. Acest lucru îi ajută pe elevi să se simtă în control și să coopereze mai bine atunci când trebuie să facă tranziția la un alt moment al lecției sau la o activitate (ex.: trecerea de la pauză la activitatea școlară).
 - ▶ **Rutinele reduc contextele de utilizare a interdicțiilor** și previn apariția comportamentelor nepotrivite deoarece pregătesc elevii pentru a face față schimbării.
 - ▶ **Rutinele ghidează comportamentele copiilor într-o situație**. Apar sub forma unor instrucțiuni care ghidează acțiunile copiilor cu un anumit scop. Unele dintre ele au ca scop menținerea sănătății și siguranței copilului, altele vizează crearea unor contexte pentru exersarea și învățarea comportamentelor adecvate (de ex.: captarea atenției tuturor elevilor înainte de începerea lecției, solicitarea ajutorului într-o manieră care nu deranjează activitatea celorlați colegi).

Exemplu de intervenție – mersul în rând

Situație – La începutul anului școlar elevii nu știu să se așeze și să meargă în rând (se îmbulzesc, se împing, ies din rând etc.).

Abordarea adecvată: *Cadrul didactic demonstrează rutina de mers în rând în prima zi de școală, până când elevii reușesc să se alinieze în rând.*

Abordarea inadecvată: *Cadrul didactic le dă avertismentul că „trebuie să se alinieze mai bine”.*

Abordarea adecvată: *De fiecare dată când elevii trebuie să meargă în rând, cadrul didactic îi încurajează și le comunică comportamentul așteptat: „ia să vedem dacă astăzi reușim să ne aliniem mai bine!”*

Abordarea inadecvată: *Când elevii ies din rând sau se împing, cadrul didactic le evidențiază comportamentele nepotrivite: „Catinca, ai ieșit din rând” sau îi sancționează: „Pentru că ai ieșit din rând, acum vei merge ultimul”*

- ▶ **Abordarea adecvată:** *În condițiile în care, în timpul deplasării, rândul se deformează, cadrul didactic le dă elevilor pe un ton calm instrucțiunea să se oprească și le reamintește care este comportamentul așteptat, solicitându-le să încerce alinierea din nou.*
- ▶ **Abordarea inadecvată:** *Cadrul didactic ceartă și critică elevii pentru că au ieșit din rând și s-au împins.*
- ▶ **Abordarea adecvată:** *Pe măsură ce elevii pot să facă din ce în ce mai bine rândul, cadrul didactic utilizează din ce în ce mai puțin feedback-ul pozitiv cu privire la performanța elevilor și folosește din ce în ce mai frecvent întrebările de reflecție pentru elevi: „Cum vă simțiți când reușiți să faceți un rând drept și toate celelalte clase vă admiră?”. Acest tip de abordare conduce treptat la internalizarea motivației.*
- ▶ **Abordarea inadecvată:** *Cadrul didactic se înfurie frecvent și amenință elevii care nu se aliniază că vor merge ultimii sau că nu vor mai avea șansa de a ajunge la destinație.*

Regula – strategie de învățare comportamentală. Când și cum o folosim?

- ▶ Regulile clasei structurează un context eficient de lucru.
- ▶ Regulile comunică așteptările cadrului didactic, iar elevii pot astfel cunoaște ce se așteaptă de la ei sau cum trebuie să acționeze.
- ▶ Regulile promovează „CORECTITUDINEA ȘI TRATAMENTUL NEDISCRIMINATORIU” ca fiind doctrina principală a clasei. Corectitudinea și tratamentul nediscriminatoriu reprezintă un concept foarte important pentru toți elevii – ei au nevoie să știe că vor fi tratați în mod corect și egal și că învățătorii nu vor aplica discriminatoriu consecințele.
- ▶ Regulile care i se aplică fiecărui elev din clasă transmit un mesaj foarte puternic

Identificați mai întâi nevoia și abia apoi oferiți regula

- ▶ Semnalați problema, arătați consecințele ei, apoi oferiți remediul. De exemplu: „*Toți copiii vor să își spună punctul de vedere. Vorbind unii peste alții, nu reușim să ne auzim și să ne înțelegem.*” Regula „*vorbim pe rând*” ne ajută să ne înțelegem mai bine, să auzim ce spune fiecare dintre noi, să aflăm cât mai multe lucruri noi.

Implicați elevii în stabilirea regulilor

- ▶ Un ingredient important al respectării regulilor este implicarea elevilor în stabilirea acestora. Atunci când ei percep că au avut o contribuție la stabilirea lor, crește aderența lor la regulă.
- ▶ Cu cât o regulă este mai precis formulată, cu atât ea e mai ușor de urmat. Regula permite repetiția. Pentru a putea să ghideze comportamentul elevilor într-o situație, regulile trebuie să fie exprimate clar, astfel încât să poată fi repetate „în gând”, de către copii. Cu cât ea e mai frecvent repetată, cu atât e mai bine memorată; cu cât e mai bine memorată, cu atât e mai mare șansa de a produce un anumit comportament, mai ales dacă situația este ambiguă.

Exemplu de intervenție:

În timpul pauzei elevii se joacă și Matei, care demonstrează unui coleg nouă sa schemă învățată la karate, o lovește cu piciorul pe Andreea. Învățătoarea îl retrage pe Matei din interacțiunea cu colegii lui și are cu el o discuție privată.

-
- ▶ **Învățătoarea:** „Matei, am observat că ai lovit-o din greșeală pe Andreea cu piciorul. Care este regula pe care ai încălcat-o?”
 - ▶ **Matei:** „Nu știu.”
 - ▶ **Învățătoarea:** „Nu ai folosit cu grijă mâinile și picioarele și ai lovit-o pe Andreea. Poți să îmi spui care este regula pe care ai încălcat-o?”
 - ▶ **Matei:** „Am fost rău?”
 - ▶ **Învățătoarea:** „Nu, faptul că ai avut un comportament nepotrivit nu înseamnă că ai fost rău. Nu ai avut grijă ca mâinile și picioarele tale să nu rănească pe cineva. Ce regulă ai încălcat?”
 - ▶ **Matei:** „Am grijă ca mâinile și picioarele mele să nu rănească pe nimeni?”
 - ▶ **Învățătoarea:** „Corect! Ce ai nevoie să îți reamintești când vei merge la colegii tăi?”
 - ▶ **Matei:** „Să am grijă ca mâinile și picioarele mele să nu rănească pe nimeni.”
 - ▶ **Învățătoarea:** „Foarte bine! Voi urmări dacă vei face așa ceva și îți voi da un semn de OK (semnul cu degetul mare ridicat) de fiecare dată când voi vedea că faci asta.”

Aplicați consecințe logice în cazul nerespectării regulii.

- ▶ Pentru a avea rol de învățare, consecința trebuie să aibă o legătură logică cu comportamentul.
 - ▶ Exemplu neadecvat: *„Pentru că ai vorbit cu colegul tău, în timp ce eu vorbeam, vei sta până la sfârșitul orei în picioare.”*
 - ▶ Acest tip de răspuns este o reacție de pedeapsă care i se aplică copilului pentru încălcarea regulii: *„când cineva vorbește, ceilalți ascultă”*. Datorită faptului că nu există nici o legătură logică, între ceea ce a făcut copilul (încălcarea regulii) și ce primește pentru acest tip de reacție este total ineficientă deoarece, deși sancționează comportamentul de a vorbi neîntrebat, în esență nu ajută copilul să învețe ceva nou. În ciuda pedepsei aplicate, într-o situație viitoare copilul va manifesta același tip de comportament.
- ▶ Exemplu adecvat: Regula este *„Când cineva vorbește, ceilalți ascultă. Pentru că ai încălcat regula, timp de 5 minute vei sta și vei privi cum se comportă ceilalți colegi când ascultă”* (învățarea prin modelare).

- **Acordați-le timp copiilor pentru învățarea regulilor asociate unor comportamente complexe.**
 - Dacă un comportament e simplu de executat, prezentarea regulii e suficientă (ex.: *Vorbim pe rând.*).
 - Pentru un comportament complex, învățarea lui presupune, pe lângă formularea regulii, *și exersarea concretă a comportamentului respectiv.*
 - Unele comportamente au nevoie de învățare prin exersare continuă. Studiile arată că avem nevoie de o lună de zile de exercițiu pentru a învăța un comportament (pentru a-l face în mod spontan). Așadar, regula trebuie completată cu experiența directă și cu utilizarea altor proceduri de accelerare a comportamentului: recompense, modelare, etc.
- **Scoateți în evidență *beneficiile* pe care le aduce respectarea regulii** sau costurile pe care respectarea ei le evită, astfel încât regula să apară că merită urmată (ex.: „*Dacă vorbim pe rând, ne putem auzi unul pe altul și ne putem înțelege mai bine.*”)
- **Folosiți regula ca pe un instrument ce îi lasă copilului posibilitatea de a alege cum să se comporte.** Pentru a fi respectată, este foarte important modul în care i se comunică copilului regula. Atunci când adultul controlează foarte strict acțiunile copilului, copiii sunt mai puțin motivați să le respecte și au mai puține oportunități de a-și exersa propriile abilități de respectare a unei reguli și capacitatea de autocontrol. Pentru a se comporta într-un anumit mod (dorit de adult), copilul trebuie să se simtă liber și să simtă că are posibilitatea de a alege.

Recompensa – strategie de învățare comportamentală.

Regulile care guvernează utilizarea recompenselor.

- ▶ **De ce avem nevoie de recompensă?**
 - Pentru a crește motivația elevilor de a învăța;
 - Pentru a crește probabilitatea de repetare a comportamentelor dezirabile;
 - Pentru că este mai eficientă decât pedeapsa.
- ▶ **Recompensa este un instrument eficient cu ajutorul căruia putem crește frecvența sau durata unui comportament.**
- ▶ **Este o consecință a comportamentului care crește probabilitatea acestuia de a se repeta.**

-
- ▶ Atât lauda cât și recompensa fizică, deși reprezintă instrumente care au puternice valențe motivaționale, nu conduc întotdeauna la rezultatul scontat.
 - ▶ Folosirea acestor instrumente este similară cu cazul administrării oricărui medicament.
 - ▶ Studiile în domeniu arată că mesajele de laudă și recompensele nu au întotdeauna o puternică funcție de întărire a comportamentelor dezirabile, eficiența lor depinzând de o serie de anumiți factori.

Când este recompensa eficientă?

Când sarcinile sunt plictisitoare pentru elevi.

Când sarcinile implică efort susținut și copiii nu sunt motivați să le facă.

Când se învață un comportament nou.

Când este acordată pentru o anumită calitate a performanței.

Când este administrată neașteptat.

Aplicație

- **Definiți specific comportamentul căruia doriți să-i creșteți frecvența, durata sau intensitatea.**

ex.: Dacă doriți să dezvoltați rutina de pregătire pentru ore, primul pas este să-i învățați pe elevi care sunt pașii de efectuare, descriind comportamentele așteptate

- **Identificați care sunt pentru elevi recompensele pentru comportamentul respectiv.**

ex.: Observați că abțibildurile sau bulinuțele sunt recompense pentru elevi.

- **Utilizați recompensele disponibile;**

ex.: Acordați „o față zâmbitoare” elevilor care parcurg cei trei pași ai rutinei.

- **Descrieți comportamentul în momentul în care aplicați recompensa astfel încât să facilitați învățarea.**

- **Repetăți verbal regula pe care se bazează recompensa. Exprimarea verbală a regulii facilitează învățarea.**

ex.: „Pentru că ai consultat orarul, ți-ai scos materialele pentru oră și ai deschis cartea la lecția noastră, vei primi o bulinuță roșie sau o față zâmbitoare.”

- ***Treceți treptat de la recompense concrete la recompense simbolice.***

- ▶ Cu cât sunt mai naturale recompensele pe care le utilizăm, cu atât e mai mare șansa consolidării și persistenței comportamentului țintă.

ex.: Pe măsură ce observați că nu mai este nevoie să reamintiți în permanență regula de pregătire, retrageți recompensa concretă și înlocuiți-o cu un mesaj de laudă (recompensă simbolică).

ex.: „Felicitări, Oana! Ai consultat orarul, ți-ai scos cartea, caietele și penarul și ai deschis cartea la lecția de zi!”

-
- ▶ ***Folosiți recompensa în mod sporadic, pentru a nu ajunge să fie predictibilă pentru copii.***
 - ▶ Atunci când recompensa devine predictibilă, motivația copiilor de a se implica în realizarea unei sarcini scade, în condițiile în care nu mai primesc recompensa așteptată.
 - ▶ Copiii nu își pot dezvolta o motivație internă de a face acel lucru, iar manifestarea comportamentului lor va rămâne strict determinată de prezența recompensei.
 - ▶ Copiii ajung să facă un comportament sau o sarcină doar pentru a primi ceva. Acest aspect este un factor de risc pentru apariția depresiei la copii.

Lauda și valențele ei motivaționale

- Cadrele didactice recompensează copiii cu mesaje verbale atunci când aceștia manifestă comportamente dezirabile.
- Lauda se referă la „un mesaj de evaluare pozitivă, transmis de o persoană față de performanțele, rezultatele sau attributele obținute/deținute de o altă persoană, în care evaluatorul presupune validitatea standardelor pe care își bazează evaluarea.”
- Lauda este diferită de simpla înțelegere sau de feedback, care sunt forme neutre de recunoaștere a unor rezultate.

-
- Efectul mesajelor de laudă depinde nu doar de conținutul mesajelor, ci și de contextul în care se transmite mesajul, de nivelul de dezvoltare și potențialul de înțelegere al receptorului și de maniera particulară de interpretare a receptorului.

Condiții care asigură eficiența mesajelor de laudă

- Mesajul să fie perceput ca fiind **sincer și să fie formulat specific.**
- Mesajul să **se centreze pe aspecte care sunt în controlul copiilor** (stă în puterea lor să le schimbe).
- Mesajul să **transmită standarde realiste și care pot fi atinse** (în conformitate cu nivelul lor de dezvoltare).

Mesaje de laudă care subminează motivatia intrinsecă a copiilor

- ▶ *Mesaje de laudă pe activități sau comportamente pe care copilul știe să le facă sau îi este ușor să le performeze.*
- ▶ Observațiile asupra mesajelor pe care educatorul le oferă copiilor arată că lauda dată într-o formă nepotrivită (ex.: asupra inteligenței) sau într-un context nepotrivit (când copilului îi place activitatea sau îi este ușor să o facă) **întărește comportamentele de dependență a copilului de aprecierea adultului**. Această dependență se traduce comportamental în următoarele aspecte:
 - Persistența copilului în sarcină este redusă în absența cadrului didactic.
 - Copilul manifestă într-o mare măsură comportamente de căutare a privirii cadrului didactic (comportamente de asigurare) **ca modalitate de verificare și confirmare a modului de performare**.

Mesaje de laudă oferite pentru activitățile preferate copiilor (pentru care ei au deja o motivație intrinsecă).

- ▶ Folosirea mesajelor de laudă în **situații în care elevii manifestă deja un interes** pentru sarcina respectivă (le face plăcere să o facă) conduce la pierderea interesului pentru acea activitate.
- ▶ Deși este în regulă să lăudăm copiii pentru ceea ce le place să facă, este indicat să fim atenți la excesul de laudă pentru activitățile pentru care copiii au deja o motivație intrinsecă (în special în cazul copiilor mai mari de 6 ani).

Exemplu:

Lui Andrei îi place să facă compuneri. Dacă de fiecare dată când face o compunere cadrul didactic îl laudă, în timp, conștient sau inconștient, Andrei își va schimba atitudinea față de activitatea respectivă.

Activitatea de a scrie o compunere va deveni pentru copil o sarcină și nu o plăcere, pentru că el **învață să facă acea activitate pentru a obține aprecierea adultului și nu pentru plăcerea lui personală.**

În condițiile în care cadrul didactic încetează să-l mai laude, Andrei își va pierde interesul pentru acea activitate. **Copilul învață să facă o activitate pentru a obține aprobarea sau aprecierea cadrului didactic, nu pentru ceea ce reprezintă activitatea pentru el.**

Mesaje care pun accentul pe evaluarea prin comparație cu performanțele celorlalți „Ești cel mai bun, ai terminat primul...”

- Comparația socială este o sursă de întărire a motivației atâta timp cât copiii își mențin statutul de copii care termină primii sau care au performanțe foarte bune. În situațiile care nu implică competiția, copiii care primesc frecvent acest tip de mesaj de laudă își pierd motivația. În plus, copiii obișnuiți să își evalueze performanțele prin raportare la ceilalți nu învață abilitatea de a face față unui eșec (nu învață să piardă). În situația de pierdere, motivația de a mai face acel lucru scade foarte mult.
- Comparația socială învață copiii că obiectivul principal este „*cine câștigă primul*” (poziția de competiție), și nu învățarea și exersarea abilităților pentru a se descurca mai bine. Când copiii au ca obiectiv să iasă primii, ei își pierd motivația internă pentru sarcina respectivă: o activitate devine interesantă pentru ei doar în măsura în care le permite să-le demonstreze celorlalți, că ei sunt „cei mai buni”.
- Preocuparea de a-și menține statutul de cei mai buni conduce la evitarea situațiilor provocatoare care sunt importante oportunități de învățare. Asumarea riscului și implicarea în activități noi, cu potențial de învățare, necesită să ai abilitatea de a face față eșecului. **Comparația socială nu pregătește copiii pentru a face față eșecului.** În loc să învețe din greșeli, acești copii răspund la situația de eșec prin neajutorare.

Mesaje de laudă cu focus pe persoană „ Ești deștept!”

- ▶ Studiile au dovedit că acest tip de laudă are efecte contrare deosebite elevii:
 - **Devin mult mai precauți și evită provocările și situațiile noi, nefamiliare.** Altfel spus, evită să mai facă ceva care i-ar putea aduce în situația de eșec și la pierderea evaluării pozitive pe care au primit-o.
 - **Primesc mesajul că inteligența sau talentul este o trăsătură pe care ori o ai, ori nu o ai.** Inteligența este văzută ca fiind ceva înnăscut, care nu se schimbă. În consecință, ei se simt neputincioși în condiții de eșec gândind că: „ *dacă greșești, înseamnă că nu ești inteligent*”. Această teorie asupra inteligenței (că este fixă și nemodificabilă) influențează capacitatea lor de a învăța și de a face față eșecului. Copiii care adoptă o astfel de teorie își văd propria performanță ca pe un indicator al unei trăsături stabile, înnăscute.
 - **Privesc eșecul ca pe un semn al unei inteligențe scăzute și sunt mult mai puțin dispuși să accepte sarcini și situații viitoare care implică un anumit grad de risc.** Toate aceste lucruri înseamnă de fapt mult mai puține oportunități de învățare și dezvoltare și mult mai multe șanse de învățare a neputinței. Copiii care cred în maleabilitatea inteligenței sunt mult mai predispuși să vadă eșecul ca pe o oportunitate de învățare.
 - **Au tendința de a se comporta contrar etichetei aplicate.** Specialiștii în comunicarea eficientă cu copiii arată că mesajul de laudă care oferă o evaluare a persoanei (chiar dacă este pozitivă) îi declanșează copilului o stare de disconfort. Tendința naturală a copiilor este de a respinge mesajul primit sau de a se comporta contrar etichetei aplicate, pentru a dovedi contrariul celor afirmate de adult.
 - **Manifestă o tendință crescută de a renunța la sarcinile care urmează unui eșec.**
 - **Înregistrează rezultate/performance slabe după o situație de eșec.**
 - **Sunt predispuși să interpreteze greșit modul în care s-au descurcat la o sarcină.**

Cum se explică aceste efecte?

- Când transmitem mesaje de laudă pe abilitate generală (ești deștept), **copiii își schimbă focusul de pe învățare pe ideea de a arăta bine în ochii celorlalți și de a primi apreciere.**
- Copiii lăudați pe inteligență doresc să-și păstreze dovada că ei fac lucrurile bine și nu fac greșeli. Deși inițial sună bine, în esență este contraproductiv. Copiii care primesc mesaje de laudă pe inteligență au tendința de a evita situațiile mai dificile și provocatoare și preferă implicarea în sarcini ușoare care nu îi determină să își asume riscul de a greși.
- Mesajele centrate pe inteligență fac copiii să fie foarte interesați de poziția lor comparativ cu ceilalți (primul, al doilea etc.) și mai puțin de învățarea modului în care pot să își îmbunătățească performanțele viitoare.

Formulați mesaje asupra comportamentului, și nu asupra persoanei

- ▶ Mesajul de laudă general (asupra persoanei) conduce la **autocritică sau la încercarea de a sabota performanța viitoare pentru a rezolva discrepanța care apare între mesajul de laudă și convingerile personale despre sine.**
- ▶ Un mesaj de laudă centrat pe aspecte specifice ale performanței nu oferă posibilitatea apariției discrepanței între ce aude copilul despre el și ce crede el despre el. În funcție de modul în care au învățat să se perceapă (cât de capabili, competenți sunt), copiii acceptă lauda care este în concordanță cu părerea lor despre sine și resping mesajele discordante. Mesajele oneste date pe comportament și rezultate – care sunt evidente pentru copil – pot să întărească motivația intrinsecă.

Oferiți mesaje care să sublinieze aspecte care stau în controlul copiilor de a le schimba (ex.: efortul depus, strategia folosită), și nu inteligența sau abilitatea lor.

- ▶ Este de preferat să lăudăm copiii pentru lucruri pe care ei le pot în mod evident schimba, cum ar fi *efortul depus* sau *strategia folosită*.
- ▶ Copiii care sunt lăudați pentru efort „*Ai ales o cale foarte bună de a rezolva această situație*”:
 - preferă sarcinile dificile și le văd ca oportunități de învățare;
 - sunt mult mai preocupați să învețe noi strategii de succes și să își îmbunătățească performanța;
 - atribuie rezultatele slabe investiției slabe de efort.

Ce alternative avem?

- Elevii care primesc un mesaj de laudă **pe strategie** („ai găsit o cale foarte bună de a face acest lucru”) sunt mult mai motivați să se implice în activitatea respectivă decât cei care primesc un feedback pe persoană („ești deștept”) sau nici un fel de mesaj.
- Copiii care primesc **mesaje de laudă pe proces** („ai găsit o cale foarte bună de a face acest lucru”) sunt mult mai motivați să facă acea activitate pe viitor decât cei care primesc pe persoană („ești isteț, ești creativ”).
- Copiii care **primesc feedback generic sau pe persoană** („ești bun la matematică”) **trăiesc un mare disconfort în contextul în care fac greșeli și au tendința de a evita să mai facă activitatea** respectivă după apariția primului eșec sau a primelor greșeli.
- Copiii care primesc **feedback specific** („ai muncit mult la această temă”) manifestă o creștere a interesului pentru activitatea respectivă.
- Elevii își dezvoltă o semnificație internă a ceea ce este „rău” sau „bine” când sunt crescuți într-un mediu în care adulții folosesc disciplina inductivă, o abordare care accentuează explicațiile raționale și consecințele morale ale faptelor lor asupra celorlalți, și nu regulile arbitrare sau pedepsele care nu au nicio legătură cu comportamentul.